

JOHAN L. PII

Keskiajan romanttinen ritarirakkaus

Oheiset rakkausrunot on käännetty keskiyläsaksasta, ja ne liittyvät minnelaulun tai -runouden (nykysaksaksi *Minnesang*; keskiyläsaksaksi *minneliet*) perinteeseen¹. Käännettävät runot on valittu edustamaan minnelaulun eri muotoja ja kehitysvaiheita mahdollisimman monipuolisesti aina korkeasta tyylistä ja dialogisesta muodosta perinteen horjuttamiseen, parodiaan ja pilkkalauluun asti.

Minne korkeasta alaspäin

Keskiyläsaksan sana *minne* oli alkujaan varhaiskeskiajalla sukupuolineutraali ja tarkoitti ylipäätään pyyteetöntä rakkautta tai suopeutta. Sana muistetaan kuitenkin parhaiten ritarieromanttisesta merkityksestä, jonka se sai 1100-luvun puolivälin tienoilla minnelauluissa – sanan tuolloisen merkityksen voisi kääntää ”hovirakkaudeksi”. *Minnestä* tuli sukupuolten välistä, aatelistolle kuuluvaa, abstraktin ihanteellista rakkautta, korkeaa *minneä* (nyk. *hobe Minne*), joka ei edellyttänyt täyttymystä. Tämän *minne*-käsitteksen ja siihen liittyvien käytäntöjen todennäköisyydestä ei ole varmaa tietoa. Minnelryiikka saattoi olla aatelisten todellisuutta tai yhtä lailla vain lyyristä fantasiaa.

Hobe minneen liittyi ajatus ritarin sitoutumisesta palvelemaan *minnensä* kohdetta suorittamalla tämän nimissä ja kenties tämän värejä tai muita tunnuksia kantaen erilaisia tehtäviä ja urotoita: turnajaisvoittoja, saalista metsästysretkellä, menestystä pyhässä sodassa tai muulla valloitusretkellä. Ritarin toiveena oli saada palveluksestaan palkkio ja kunnianosoitus, *minnelôn*, joka saattoi tarkoittaa mitä tahansa käytetystä nenäliinasta tai kangaskaistaleesta *minnen* molemminpuolisuuden tunnustamiseen (ja sen oletettavasti lupaamaan fyysiseen ja kenties myös aviolliseen täyttymykseen).²

Tällaista korkeaa käsitystä *minnestä* havainnollistaa ja kenties myös ironisoi Wolfram von Eschenbachin eepinen runomuotoinen romaani *Parzival*³. Teoksessa arthuriaaninen joukkio juoksentelee koomisenylevästi ja ylevänkoomisesti kähinöimässä ja urhoilemassa rakastettunsa *minnen* vuoksi. Toisaalta Graal-tematiikkansa ansiosta *Parzival* myös tavoittelee *minne*-sanan varhaisempaa merkitystä: ihmisen ja Jumalan välistä rakkautta. Useammallakin laulajalla *minne*-tematiikkaan liittyi myös ristiretkiäihe (nykysaksan *Kreuzlied*).

Jo 1200-luvun puolivaiheilla *minnen* merkitys alkoi taas painottua toisin, fyysisempään ja vähemmän ihan-

teelliseen suuntaan. Sana banalisoitui vähitellen viittaamaan lähinnä sukupuolisen rakkauden ruumiilliseen ulottuvuuteen. *Minnen* tulkinta ei kuitenkaan ole yksioikoista lingvististen vuosilukujen tuijottamista: ohessa käännettyssä runossaan, kuten myös *Parzivalin* alkupuolella, Wolfram viittaa sukupuolisuuteen myös *niedere Minnen* sävyyn koomisesti tämän koomisuuden kumoamatta ylevyyttä. *Minnen* merkitys on siis auki kumpaankin historialliseen suuntaan ja kaukana yksioikaisuudesta.

Minneliet

Keskiyläsaksan *minneliet* viittaa tietynmuotoiseen ja -säältäiseen laulettuun ja soittimin säestettyyn runoon, joita kiertävät trubaduurit esittivät hoveissa 1100-luvun loppupuolelta 1200-luvun puoliväliin. Sittemmin se sai uusia muotoja ja pohjusti romanttista rakkauskäsitystä. Toisaalta sana on tarkoittanut myös laulua, jonka rakastaja (*minnære*) lauloi rakastetulleen (*minnerîn*), ja myös tällaisen laulun laatiminen esiintyi vähintäänkin kirjallisuudessa *minne*-palvelun muotona.⁴

Hovilauluhahmossaan *Minneliet* oli ensisijaisesti suullinen säestettyjen laulujen perinne, vaikka monimutkaisista rytmi- ja riimikuvioista sekä säe- ja säkeistö- rakenteesta voisi päätellä toisin. Laulujen muistiin kirjattuja versioita voidaan pitää ensimmäisenä pyrkimyksenä yhdenmukaistaa Saksan kansankielen eri murteita kirjakielenä: vaikka vanhin säilynyt käsikirjoitus, *Codex Manesse*, on peräisin 1300-luvulta, on selvää, että runoja on kirjattu muistiin jo aiemmin. Oletetaan myös, että laulajat itse kirjasiivat laulujansa ylös.⁵

Minnelaulujen muodon ja sisällön konventioiden taustalla on ranskalaisten provensaalitrubaduurien perinne, jossa nainen etäännytetään traagis-lyyrisesti tavoittamattomiin. Toisaalta paljon vaikutteita on otettu niin ikään englantilaisesta kulttuurista ja kertomustraditiosta. Saksalaisella minnerunoudella on kuitenkin myös itsenäiset ominaispiirteensä, ja tyyppilliset säkeistö- ja riimirakenteet muuntuvat kausittain eepisestä *langzeileista stollenstrophiiin* ja näiden muunnelmiin sekä vapaarytmi- sempiin, rapsodistyyppisiin säkeisiin.⁶

Keskeisenä aiheena on täyttymätön rakkaus sekä pyyteetön ja ehdoton sitoutuminen rakkauden palvelukseen. Rakkauden käsittelyyn yhdistetään monesti myös uskonnollista tematiikkaa hahmossa tai toisessa: rakkauden palvelus rinnastuu kristillisiin kärsivällisyyden, vaatimattomuuden ja uhrautuvaisuuden ihanteisiin. Tosin on myös

runoja, joissa puhutaan rakastavaisista, eikä taakkana ole enää rakkaus vaan ero. Myöhemmin kehittyi muotoja, joissa *minne* ei ole enää saavuttamattomissa ja laulut alkavat saada eroottisia sävyjä. Samalla kehittyi myös parodisia muotoja.⁷

Laulajista

Reinmar der Alte on oletettavasti myöhemmin annettu luonnehdinta laulajalle (erotuksena jostakusta myöhemmästä Reinmarista, kenties Reinmar von Brennenbergistä, joka vaikutti 1200-luvun puolivälissä). Hänen elämästään ei voida paljoakaan sanoa varmaksi. Selvää kuitenkin on, että hän oli yksi varhaisista minnelaulajista ja sepitti 1100-luvun loppupuolella useita korkean tyylin lauluja, joissa monesti korostuu ritarillisen rakkauden aiheuttama koettelemus ja sitoumuksen ehdottomuus. Näin ollen hän edustaa tyyllisesti *Werblied*in kategorialla⁸. Korkeasta tyylistä huolimatta hänen runojensa muoto ja ilmaisu on vielä melko välitöntä verrattuna myöhempään kehitelmiin.

Aatelissukuisen Albrecht von Johansdorfin arvioidaan eläneen noin 1172–1255. Hänen uskotaan olleen mukana 1189 alkaneella kolmannella ristiretkellä, jonka tavoitteena oli vallata Jerusalem takaisin⁹. Ristiretkeily väritti myös Albrechtin käsitystä *minnestä*: hänen laulussaan *minnen* tavoittelu rinnastuu sekä pyyteettömyydessään että välillisessä ja sublimoidussa pyyteellisyydessään Jumalan rakkauden tavoitteluun ristiretkillä. Tässä käännetty laulu on *Gesprächslied*, jonka jännite rakentuu dialogin varaan.

Schulmeister von Esslingen eli ”Esslingin koulumestari” lienee ollut täydeltä nimeltään joko Heinrich von Esslingen tai häntä rehtorin virassa seurannut Konrad von Esslingen. Kumpikin vaikutti 1200-luvun loppupuolella, jolloin minnelauluperinne oli jo ottanut uusia hahmoja. Kirjoittajana Schulmeister tunnetaan säälimättömänä kriitikkona, ja samalla sivalluksella hän pilkkaa myös minnelaulun perinnettä.

Lähinnä *Parzivalin* ansiosta Wolfram von Eschenbach (n. 1170–n. 1220) on tässä käännettyistä auktoreista nykyään tunnetuin. Romaaninsa lisäksi Wolfram oli myös minnelaulaja. Hänen tyyliinsä on ominaista sekoittaa sävyjä keskiaikaiseen tapaan luontevasti: *Parzivalin* ylätyyllisessä kompositiossa ansioitunut ja korkea-arvoinen ritari saattaa turnajaisissa tipahtaa niittyyn kukkasten keskelle henkilöahmon ansioituneisuuden ja kirjan korkean sävyn siitä kärsimättä. Samoin oheisessa runossa avionrikkokojen ruumiillisuus ja murhakohtauksen tietty koomisuus (kun mies rynnistää sisään) eivät kumoa yhteisen rakkauden ja kuoleman ylevyyttä. Laulu on *Tagelied*, jossa valitetaan erottavaa, mutta väijäämättä saapuvaa aamunkoittoa.

Heinrich von Morungen eli ja vaikutti Leipzigissa ja kuoli 1220-luvun tienoilla. Hän oli yksi tunnetuim-

mista ja arvostetuimmista minnelaulajista. Kuvailut hänen runoissaan ovat monesti eloisia ja värikkäitä. Tässä käännetty runo on *Wechsellied*, jossa rakastavaiset tai osapuolet puhuvat vuorottain puhumatta kuitenkaan varsinaisesti keskenään, koska ovat jo erossa toisistaan. Samalla laulu viittaa myös *Tageliedin* perinteeseen. Vaikka Heinrichin katsotaan edustavan minnelaulun korkeinta suuntaa, hänen runoissaan on läsnä myös ruumiillinen maalauksellisuus, hienovarainen eroottinen sävy ja ajatus *minnestä* pelkkää konventiota syvempänä sisäistettynä kokemuksena.

Suomennoksesta

Käännökset on tehty keskiyläsaksankielisen yhdenmuikaistetun version pohjalta. Laulut ovat nimettömiä, joten ne on otsikoitu runon ensimmäisellä säkeellä. Säkeistö rakenne on säilytetty ja säerytmit ja riimit on laadittu vastaamaan alkuperäistekstejä mahdollisimman täsmällisesti, joskin Schulmeisterin rapsodisempaa säettä käännettäessä tyyllittely on ollut asianmukaista. Rytmistä rakennetta on pakon edessä venytelty myös muissa runoissa.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Keskiyläsaksaksi (*Mittelhochdeutsch*) oli korkeammassa yhteiskuntaluokissa eli lähinnä hoveissa ja kirkollisissa piireissä käytetty ylätyylinen, myös kirjoitetussa muodossa esiintynyt yhtenäiskieli. Keskiyläsaksan eroaminen vanhayläsaksasta (*Althochdeutsch*) sijoitetaan 1000-luvun puolivälin tienoille ja sen muuntuminen varhaiseksi uusyläsaksaksi (*Frühneuhochdeutsch*) 1300-luvun puoliväliin.
- 2 Ks. esim. Harald Haferland, *Hohe Minne. Zur Beschreibung der Minnekanzone*. Erich Schmidt, Berlin 2000, 217–244; Manfred Eikermann, *Denkformen im Minnesang*. Max Niemeyer, Tübingen 1987.
- 3 Tietävästi 1200-luvun alkuvuosikymmeneltä peräisin olevan eepos on suomennettu nimellä *Parsifal*. Suom. Jukka Pajukangas. WSOY, Helsinki 1991.
- 4 Vrt. esim. Johannes Scherr, *Geschichte der deutschen Literatur*. Otto von Wigand, Leipzig 1854, erit. 9–27.
- 5 *Codexiin* sisältyy lauluja jo 1160-luvulta, joten muistinvarainen ylöskirjaaminen tuskin tulee kyseeseen. Ks. esim. Anne-Katrin Ziesak, *Walter de Gruyter Publishers 1479–1799*. Walter de Gruyter, Berlin 1999, 172–178.
- 6 Vrt. esim. *Yleinen kirjallisuuden historia I. Antiikin kansojen kirjallisuus* (Allmän litteraturhistoria D.1. De antika folks litteratur, 1946). Suom. Katri Ingman-Palola. WSOY, Porvoo 1960, 68–95.
- 7 Heinz Bergner, Paul Klopsch, Ulrich Müller, Dietmar Rieger & Friedrich Wolfzettel, *Lyrik des Mittelalters. Probleme und Interpretationen*. Teil II. Reclam, Stuttgart 1983, 13–61.
- 8 *Werblied* on korkean minnelaulun muoto, jossa on selvää, että rakastettu on tavoittamattomissa ja palvelus on siten lähtökohtaisesti ja ehdottomasti pyyteetöntä.
- 9 Vuonna 1192 valloitusretki päättyi pitkällisen piirityksen jälkeen rauhansopimukseen, jonka mukaan aseettomilla kristityillä pyhiinvaeltajilla oli vapaa pääsy muslimien hallitsemaan kaupunkiin.